

УДК 947 (477)

Володимир Окаринський

**ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ У СВІДОМОСТІ
МЕШКАНЦІВ МІСТА ТЕРНОПОЛЯ: МИНУЛЕ І СУЧАСНЕ**

У дискусійній статті розглянуто стан історичної свідомості мешканців міста Тернополя, як звичайних обивателів, так і публічних осіб, бізнесових структур, преси, краєзнавців та органів влади і місцевого самоврядування щодо знання й шанування історії свого міста, збереження його неповторного історико-культурного обличчя.

Ключові слова: Тернопіль, суспільна свідомість, історія, історико-культурна спадщина, місця пам'яті.

Історична свідомість теперішніх українців перебуває у доволі невпорядкованому, хаотичному стані. Існують різні рівні цієї свідомості, що мало корелюються між собою: науковий із дуже багатьма підходами або концепціями, побутовий і офіційний чи масовий (підручники, ЗМІ, мас-культура). Мабуть, варто вести мову про більш масовий і побутовий рівні колективної історичної свідомості українців і зокрема, тернополян. У ній також немає єдності (якої, можливо й не буває і не потрібно, щоб вона була), але у ній також мало історизму, а над усім тим стоїть відсутність культури. Ця історична неусвідомленість гальмує творення модерної української нації і процвітаючої держави, більш гармонізованого і справедливого суспільства, а також є проблемою й місцевого рівня. На практиці це виливається у втраті містами свого історичного обличчя, культурної аури, або її розмитті і спрощенні – профанації.

Історична свідомість на базовому рівні формується через знання місцевої історії – місця, у якому народилася, сформувалася чи проживає людина, її малої "батьківщини". Увагу до місцевої ("малої") історії визначають як одну з основних рис ментальності європейців, приналежність до яких декларують в Україні на усіх рівнях – від офіційно-владного до культурно-мистецького і побутового.

Історична свідомість відображає самоусвідомлення суспільства у єдності минулого, теперішнього і майбутнього. Оскільки суспільство є різноманітним, то все його різноманіття має історичне підґрунтя, а без нього уявлення про минуле є неповним. Тому, історична свідомість на місцевому – тернопільському – рівні має відображати не лише національно-визвольний чи ще якийсь підхід, а стояти понад чи поза цими підходами. Виходячи з цього, для процвітання і гармонізації місцевої культурно-історичної аури, слід виходити із таких базових засад: Тернопіль – місто, що утворилося в певних історичних обставинах, має свого засновника і точну дату заснування; місто від початків складалося як культурно-історичний феномен, у якому переплелися здобутки й творіння різних культур, етносів, шкіл, митців тощо; Тернополь-Тернопіль-Тернопіль від початків був полікультурним і багатонаціональним і при розгляді його історії та її усвідомленні неможливо оминати внеску жодної з культур – русько-української, польської, єврейської, австрійської, космополітичної; об'єднуючим чинником для історичної свідомості тернополян є усвідомлення їх міської ментальності, як культурно-історичного феномену. Останній має продовження в сучасності і є (чи повинен стати) культурозберігаючим та примножуючим чинником для культурно-історичної системи міста.

Метою статті є з'ясування стану історичної свідомості мешканців міста Тернополя, як звичайних обивателів, так і публічних осіб, бізнесових структур, преси, краєзнавців та органів влади і місцевого самоврядування щодо знання й шанування історії свого міста, збереження його неповторного історико-культурного обличчя.

Завдання статті – проаналізувати причини "погіршення" історичної пам'яті тернополян і занедбаного стану історико-культурної спадщини міста, виявити зміни у історичній топографії міста і стан відображення у ній слідів історичної традиції міста, звернути увагу на перекручення фактів із історії міста та можливість їх виправлення, виявити факти неналежного ставлення до пам'яток міста і спотворень його історико-культурного образу, актуалізувати потребу в суспільстві щодо створення й оформлення у Тернополі місць пам'яті, згідно з концепцією французького історика П. Нори і через них формувати в місцевій громаді містоцентричний погляд на історію, відродити городянську свідомість тернополян.

Об'єктом статті є історична колективна свідомість та історична пам'ять. Предметом – проблема збереження та конструювання історичної пам'яті сучасних мешканців міста Тернополя.

Застосовуючи порівняльно-історичний метод, доводиться констатувати загальне "погіршення" історичної пам'яті тернополян: дилетантизм деяких "фахівців" – краєзнавців, журналістів, органів влади місцевого рівня, а також невігластво так званих "пересічних городян". Сліди історичної

пам'яті фіксуються у знанні мешканцями Тернополя елементарних фактів історії свого міста, стані пам'яток, назвах вулиць та інших об'єктів міста (також їх зміни, спотворення чи трансформації) і, як наслідок, ставленні до свого історичного минулого.

Таке незнання свого міста є наслідком провінційної традиційної "сільської" ментальності більшості мешканців сучасного Тернополя, яка ще не встигла зазнати впливу урбанізації. Серед них існує внутрішній підсвідомий опір цьому процесові. І це не лише характеризує маргіналів, які "приїхавши в місто не можуть виїхати з села". Непримиренне ставлення містян до вихідців із села, які перебувають у місті, ще не означає, що міщани самі позбулися залишків "сільської" ментальності. Причинами цього є низький рівень освіченості і відсутність елементарної культури. Наслідки цього бачимо у ставленні таких мешканців Тернополя до міста як до тимчасової "перевалочної" бази або й як до окупованої ворожої території. Саме місто такі мешканці називають "великим селом", приносять з собою "кращі" традиції низької особистої культури, яку галицька урбаністична культура ХХ століття окреслила як "рагульство". Звідси, наприклад, і проблема засмічення міста.

Явище рагулізму є ключовим у проблемі збереження історико-культурної спадщини міста. Тому звернемо увагу на походження цього феномена. Термін "рагуль" є суто галицьким і набув поширення із кінця 1960-х років на позначення маргінальних вихідців із села, які не мають міської ментальності і відзначаються низьким рівнем культури. За часів Австро-Угорської імперії так називали відокремлену категорію населення, мешканців місцевих сіл. За версією Ю. Винничука, їх назвали "рагулі" (первісно "рогулі"), тому що в ХІХ ст. існував шлагбаум перед в'їздом у Львів (мабуть, і у інші міста регіону), що перекиривав в'їзд до міста на ніч і його звали "рогатка". Ця ж назва зафіксована й у Тернополі, наприклад церква "на рогатці" (очевидно, Микулинецькій рогатці), як досі називають "монастирську" Успенську церкву на вул. князя Острозького. На рогатці збирали плату за в'їзд до міста. Людей, які були з села і мешкали поза рогаткою й називали рагулями (рогулями).

Згодом це стало прізвиськом, яке однак не було надто пов'язане із національними відносинами. Це, передусім, пов'язано з певним рівнем культури, розвитку людини в культурному плані. Самі ж місцеві українці досі часто використовують термін "рагулі" до людей своєї національності, якщо вони хочуть підкреслити, що ця людина не цивілізована і він чи вона має надто низький культурний рівень [20, с. 86].

За визначенням авторів "Енциклопедії нашого українознавства" О. Кривенка та В. Павліва, рагуль – це найпримітивніший профан, груба антитеза втаємниченого, синонім профанського терміну "бик" [9, с. 89]. Зараз це низьке явище згубно впливає на образ міста і зокрема на його історико-культурне обличчя. Як зазначав Ю. Винничук, справжній міщанин, який любить своє місто, ніколи не піде співати народні пісні під пам'ятник Шевченкові серед білого дня в неділю, бо це не по-міському. Носіями міської культури в регіоні є дуже мало людей [5].

У проблемі збереження історико-культурного середовища основним є те, що на думку відомого українського інтелектуала М. Рябчука, уся суть рагулізму полягає в тому, щоб нав'язати своє рагульство усім довкола [13]. Особливістю Тернополя є те, що серед названої категорії населення є певна кількість забезпечених і впливових осіб, тому нав'язування своїх примітивних вподобань для них не є проблемою. Загалом же, теперішній рагулізм не лікується, оскільки став масовим явищем [5]. Це явище є й основною причиною спотворення міст, в тому числі й Тернополя, зокрема через поширення псевдо-культурної течії цієї категорії населення, відомої під назвою кітч (кіч) або по-старому "халтура". Про кіч в сучасному образі Тернополя нижче.

Отже, що ми можемо сказати про відображення історичного минулого міста Тернополя в теперішньому обличчі міста? Почнемо з назви міста та місцевої топоніміки. У школах й досі вчать, що назва "Тернопіль" походить від "Тернове поле", коли місто після Другої світової війни набуло сучасної офіційної назви. Натомість, ім'я засновника міста Яна з Тарнова – Яна Амора І Тарновського (1488–1561) і досі передається місцевими виданнями, як "Ян Тарнавський". Немає на мапі міста й вулиці імені засновника міста, хоч раніше була (від теперішнього ЦУМу на вул. Руській до Старого парку – частина сучасного проспекту С. Бандери). Натомість, є вулиця генерала М. Тарнавського. Заледве чи знає більшість мешканців цієї вулиці і міста загалом про кого саме йдеться.

А між іншим, назва "Тарнополь/Тарнопіль" традиційно вживалася і вживається досі у народному мовленні і від неї зокрема походить прізвище "Тарнопільський", як, наприклад, відомий український і російський музичний діяч, хоровий диригент ХVІІ ст. Теодор Тарнопільський (з Тернополя) тощо.

Назва "Тарнополь" вперше письмово зафіксована саме староукраїнською мовою у 1570 році. Згодом вона поступово в усному українському мовленні "українізувалася" як "Тарнопіль" і "Тернопіль" через схожість польського "tarn" і українського "терен". 9 серпня 1944 року Президія Верховної Ради

СРСР спеціальним указом перейменувала м. Тарнополь у м. Тернопіль [7, с. 88]. Таким чином, давню історичну назву замінено на новочасну, а рішеннями владних органів подано "правильну" транскрипцію назви міста. З часу перейменування Тарнополя, походження назви міста стали виводити від "тернового поля", хоч це не зафіксовано у жодних історичних джерелах [14, с. 8, 140].

Назва іншої вулиці – "15 квітня" – трактується тільки як дата звільнення міста від німців Червоною армією у 1944 році. Однак, 15 квітня – це також день народження міста, коли у 1540 році король польський і Великий князь литовський Зигмунт I Старий видав Яну Тарновському, як руському воєводі і великому коронному гетьману, локаційний привілей на заснування міста у пустельній місцевості "Сопільче". Привілей виявлений і його фотокопію вперше опубліковано заходами О. М. Гаврилюка у виданнях "Тернопіль: сторінки минулого і сьогодення" (співавтори О. Петровський та І. Крочак. – Т.: Астон, 2010) – перша сторінка, а також у повному обсязі – у праці О. Петровського, О. Гаврилюка, В. Окаринського та І. Крочака "Тернопіль / Ternopol: історія міста" (Тернопіль: Астон, 2010) [14, с. 33–35].

Вперше, завдяки друкарській помилці, назва "Сопільче" була переключена як "Топільче" у 1892 р. у гаслі, присвяченому Тарнополю авторства Людвіка Дзедзіцького, у одному з томів видання "Słownik geograficzny" [18, с. 188]. З тих пір це твердження некритично повторювала більшість вітчизняних авторів.

Уже за часів незалежності сучасної Української держави "Піонерський" гідропарк Тарнополя перейменовано у парк "Топільче", і хоча науковці довели, що назва Топільче не підкріплена жодними документами, а місцевість у якій засновано Тернопіль називалася Сопільче, назва парку залишається незмінною.

Мабуть тому, що місцева влада Тарнополя досі не знала про цю помилку або не вважала її суттєвою. Інтернет-сайт Тернопільської міської ради у своєму історичному розділі не поновлювався декілька років, незважаючи на очевидні помилки. Останнім часом цей розділ взагалі усунутий на оновленій веб-сторінці міськради. Продовжують культивувати міф про "Топільче", вживаючи цю назву, й особи, які претендують на звання дослідників історії міста уже в 2010 році [6, с. 11–12]. Такі ж нісенітничі можна прочитати в місцевій пресі, почути на телебаченні тощо.

Жодні поважні ініціативи науковців досі не знайшли гідної уваги ні з боку міської влади, ні з боку громади міста. Це, передусім, стосується відновлення колишньої топоніміки міста, у тому числі й назв вулиць (годонімів), а також вшанування у назвах вулиць та інших міських топонімах видатних осіб, пов'язаних із Тарнополем.

Так, ідею відновити вулицю засновника міста Яна Тарновського було вперше в новітній історії Тарнополя висловлено ще у 1993 р. на сторінках газети "Тернопіль вечірній" істориком М. Ханасом, тодішнім директором обласного державного архіву Б. Хаварівським та письменником П. Тимочком [3]. У 2007 році цю ж ідею, а також концепцію спорудження пам'ятника Іоанну з Тарнова, висловили на спеціальній зустрічі з тодішнім міським головою Тарнополя Р. Заставним та його заступниками історики О. Гаврилюк, В. Блозва та автор цієї статті В. Окаринський. Ініціатива залишилася поза увагою. Непоміченою залишилася навіть ювілейна дата січня 2008 р., коли виповнилося 520 років від дати народження Яна Амора II з Тарнова. Це ж можна було б приурочити й до 470-річчя заснування Тарнополя і 460-річчя надання місту маґдебурзького права (згідно з уточненими даними досліджень, раніше вважалося, що воно було надане у 1548 р. – авт. [14, с. 31–32]), які припадали на 2010 рік. У наступному, 2011 році виповнюється 450 років від смерті засновника міста Тарнополя Іоанна Амора з Тарнова (Тарновського). Сподіватимемося, що місто таки дочекається вшанування пам'яті свого засновника.

Не менше прислужилися для розвитку Тарнополя й інші його власники. Тим-то елементарною вдячністю, а разом й формою пропагування минулого міста для його обивателів, було б присвоєння імен цих осіб вулицям у історичній частині міста. Серед таких, достойних вшанування, мав би бути Ян Криштоф (чи Кшиштоф) Тарновський (1537–1567), який суттєво розбудував місто і оточив його мурами, а серед будівничих міста був італійський ренесансний архітектор Христорор Боццано (Боззано, Бодзан) з Феррари. Імовірно, Ян Кшиштоф з Тарнова помер у Тарнополі. У переліку мали б бути також князь Олександр Костянтинович Острозький, який мав намір перетворити тогочасний Тарнополь у духовно-культурний центр; Тома (1591–1638) і Катерина (з Острозьких) Замойські – співфундатори Воздвиженської церкви "над Ставом" та фундатори однієї з найкращих у Речі Посполитій ренесансної синагоги на тарнопільському Подолі; Ян "Собіпан" Замойський (1627–1665) та його вдова і, згодом, королева й дружина Яна III Собеського Марія Казимира Луїза де Ля Гранж д'Арк'єн (1641–1716) або "Марисенька" Собеська; фундатор домініканського костелу граф Йосиф Потоцький (1673–1751), імовірно похований у його крипті; реставратор Старого та ініціатор спорудження Нового замку Франциск Коритовський (1763–1833), який суттєво розширив місто та інші.

Імена інших власників чи керівників міста у другій половині ХХ ст. також забувалися, а в кращому випадку перекичувалися. Якщо ім'я князя Василя-Костянтина Костянтиновича Острозького у назві вулиці за радянських часів було "зручно" замінено на більшовицького письменника М. Островського, то ім'я першого українця-бурмістра (цю посаду зараз чомусь перекичують як "бургомістр", або взагалі подають як "мер") Тернополя Володимира Лучаковського, у спотвореному вигляді, було надане вулиці міста у формі "В. Лучаківського" вже за української влади (у мікрорайоні "Дружба" або Загребелля). Слід відзначити, що вулиця, яка у 1900–1930-х рр. носила ім'я доктора Володимира Лучаковського, у радянські часи перейменована у М. Коцюбинського і цю назву носить й досі. Натомість, теперішня вул. "Лучаківського" розташована у місцевості, що за часів бурмістра В. Лучаковського і до 1930-х років не входила до складу міста, тоді там було передмістя Загребелля.

Була тоді й вулиця іншого бурмістра Володимира Мандля, засновника "Нового города", теперішнього Старого парку чи Парку Слави (тепер вул. Паркова). Між іншим, ім'я цього бурмістра німецького походження українцями вживалося як "Володимир". У "Новому городі" був і пам'ятник В. Мандлю. Імена інших керівників міста чи славних міщан або мешканців тернопільських околиць, які чимало прислужилися для добра Тернополя, забуті на сучасній карті міста.

У ХІХ–ХХ ст. були ще вулиці В. Баворовського, бурмістрів Леона Козьмінського, Фелікса Погорецького, Людвіка Пунчерта (теперішня Вояків дивізії "Галичина") [1, с. 237], Бабада, а також пасаж Адлера (тепер О. Кульчицької), яких зараз немає на карті міста.

Жодним чином не відображено у топографії теперішнього Тернополя імена осіб, пов'язаних із його розвитком у середньовіччю й ранньомодерну добу. Серед них, крім названого Х. Боццано з Феррари, є ще архітектори П'єтро Сперендіо – придворний будівничий Костянтина Острозького, муляр Леонтій – архітектор Хрестовоздвиженської церкви початку ХVІІ ст., перекладач Біблії Лука з Тернополя та інші.

Імена цих осіб не лише не відображені на карті міста, а й зазнають перекичень, у тому числі й з боку медіа й місцевих інтелектуалів, їх здобутки приписуються іншим. Так, місцевий телеканал TV-4 у своїй відео-заставці стверджував, що архітектором катедрального собору (домініканського костелу) Тернополя другої половини ХVІІІ ст. є голландець Ян де Вітт (чи "де Вітс") (у їх варіанті "де Вітте"), тоді коли ще у 20–30-х роках минулого століття доведено, що справжнім архітектором був майстер пізнього бароко з польсько-саксонського роду Август Ф. Мошинський (1731–1786). Прізвище останнього перекичене у дослідженні Л. Бойцун і навіть в "Тернопільському енциклопедичному словнику" (ТЕС) як "Мошинський" [16, т. 2, с. 570].

Назви теперішнього Тернополя загалом неадекватно відтворюють минуле цього міста. Вулицю Леніна, який ніколи не бував в Тернополі, замінив проспект такого ж "тернопільянина" С. Бандери. Є вулиця Б. Хмельницького, і навіть князя Олександра Невського чи росіянина, ніяк не пов'язаного з історією міста, М. Ломоносова.

Натомість, немає вулиці уродженця міста донського отамана початку ХVІІ ст. Івана Мартиновича Заруцького (?–1614), уродженців міста всесвітньовідомого філософа і логіка поляка Казімежа Айдукевича (1890–1963), австрійського антрополога і етнологіа, піонера фото й кінодокументалістики в Австрії Рудольфа Пьоха (1870–1921), знаного українського математика Володимира Левицького (1872–1956), засновника української наукової географії Степана Рудницького (1877–1937), який можливо народився у Тернополі, у якому минули роки його дитинства.

Зате є чи не найкоротша вулиця уродженця міста і його почесного громадянина академіка-мовознавця А. Брюкнера. Імена інших уродженців чи мешканців Тернополя – культурних, наукових, суспільних, спортивних діячів ніяк не відображені на карті міста: всесвітньознаний лінгвіст-есперантист Михайло Юрків, географ і поет Вінченці Поль (була вулиця його імені), письменник Йосиф Перль (була вулиця його імені), композитор Кароль Ратхаус, археолог, єгиптолог-культуролог Казімеж Міхаловський та інші. Є лише "колективна" вулиця родини Барвінських, хоча кожен із них – Олександр, Володимир, Василь, Богдан – заслуговує на окреме вшанування. Олександр Барвінський взагалі був піонером українського національного відродження тернопільських міщан-русинів у 1870–1880-х роках.

У останні роки почастишали ініціативи вшанувати видатних людей міста через надання вулицям міста їх імен чи встановлення пам'ятних знаків. Щоправда, хто є видатним для теперішніх можновладців чи представників пояснюється їх відповідним рівнем свідомості і культури. І це є відображенням загальної культури населення міста. Є деякі зміни, щоправда вони радше винятки, а їх реалізація доволі курйозна. Так, після трагічної загибелі колишнього тернопільянина, рок-музиканта, радіо- і телеведучого, продюсера І. Пелиха (1974–2008), згідно з рішенням

Тернопільської міськради, названо вулицю його імені у новому мікрорайоні "Північний" міста Тернополя [15].

Потребує належного врегулювання й питання повернення вулицям Тернополя історичних назв. Певним прикладом у цьому процесі може бути Львів, який повернув багато колишніх назв вулиць. Спробував повернути їх і Тернопіль, але в результаті – низка назв вулиць хоч і повернулася, та це часто не відповідає навіть приблизно історичній топографії Тернополя. Так, частина відновлених історичних назв вулиць не відповідає їх історичному розташуванню (Коллонтая, Вертепна, Брюкнера, Подільська, та ж Лучаковського). Назви окремих вулиць перекручено: Брідська стала Бродівською, Строма – Стрімкою і т.д. Низка вулиць відповідає старим назвам лише частково, як наприклад Галицька. Навряд чи варто повертати усі старі назви вулиць. Але, якщо вже йдеться про повернення історичних назв, то слід бути більш точним.

Лише такі вулиці, як Медова (частково), Багата (точніше, до 1990-х років "Богата"), Білецька, Білогірська, Весела, Гайова, Глибока, Дівоча, Доли, Дубовецька, Зелена, Квітова, Липова, М. Лисенка, С. Монюшка, Татарська, Ю. Федьковича і декілька інших носять свої колишні назви, до того ж майже не були перейменовані жодною владою. Причиною цього стало мабуть те, що названі вулиці невеликі, а назви вони носять нейтральні. Однак, не зовсім зрозуміло чому стару історичну назву вулиці Привокзальна (початкова назва Колійова) замінено на вул. В. Чорновола. Невже не можна для цього було знайти іншу вулицю? Навіщо перейменовувати давню вулицю За Монастирем у "Замонастирську"? Який сенс перейменовувати Площу Свободи у Майдан Волі також незрозуміло. А може більший сенс був би повернути колишню назву площі – Домініканська, як вона існувала від свого створення наприкінці XIX ст. на місці колишньої кінської торговиці? Вважаємо, що там де неможливо або занадто складно повернути колишні назви, варто встановити пам'ятні знаки, що нагадували б як називалися вулиці і площі міста упродовж тривалого історичного розвитку міста.

Такого ж виокремлення заслуговують й інші об'єкти місцевої історичної топографії, більшість з яких уже не існують або майже не існують: місця валів, веж, храмів, значних будівель чи споруд, парків, скверів, навчальних закладів, економічних і громадських установ, осередків громадського і культурного життя, спортивних об'єктів. Заслугове на увагу колишня площа Ринок, входи до підземель, пасаж Адлера, Новий замок, будівлі товариства Руська бесіда, "Руського банку" ("палац Чосновських"), місця будівель Полковничих палат, кам'яниці Стахевича, Степчинського тощо.

Не менш важливим для відновлення й формування історичної свідомості мешканців Тернополя є нагадування про видатні події з місцевої історії. У інших містах є пам'ятники приурочені до річниць їх заснування чи надання їм маґдебурзького права, як у Києві. Такою гідною вшанування подією, нарівні із названими, для Тернополя міг би стати викуп міста й надання йому статусу вільного королівського міста Тернополя і герба з рук імператора Фердинанда I у 1843–1844 рр.

Таке ж свідчення стану історичної свідомості тернополян відображає символіка, зокрема, герб міста. На жаль, давній історичний герб міста був знехтуваний не лише у радянські часи, а й в сучасному Тернополі. Небагато міст мало герб, увінчаний королівською короною і статус "королівського міста", що офіційно вживався щодо Тернополя аж до приходу в місто більшовицької влади у 1939 році. Наприклад, це фіксують офіційні печатки маґистрату. Поряд із тим, сучасний герб Тернополя, прийнятий уже в 1990-х роках (автор проекту художник М. Хариневич), не врахував побажання науковців і складений всупереч правилам геральдики. Цікаво, чому замок Терновського має поєднуватися із родовим гербом того ж Терновського "Лелівою"? Сумніви у доцільності викликає застосування в сучасному гербі тризуба замість корони, тим більше, що він є основною геральдичною фігурою національного герба. По-перше, тризуб як нашоломник (навершя) або клейнод може застосовуватися лише поверх корони, що також було б нонсенсом. По-друге, для символу клейнода традиційно використовують роги, пір'я птахів, крила або повторюють основну гербову фігуру. По-третє, в гербах міста навершя взагалі може не застосовуватися. Те ж стосується і напису "Тернопіль" замість девізу, який, до того ж, аж ніяк не є підписом до герба. Вважаємо, що доцільно повернути герб, наданий Тернополю 12 грудня 1844 року, разом із статусом вільного королівського міста, імператором Австрійської держави Фердинандом I [19, с. 64–65.].

Занедбаний стан історичної пам'яті міщан відображає й стан пам'яток. Пам'ятки історії, архітектури та містобудування, монументального мистецтва за міжнародними критеріями визначаються як культурна спадщина. До пам'яток архітектури та містобудування відносяться архітектурні ансамблі і комплекси, історичні центри міст, квартали, площі, вулиці, залишки давнього планування і забудови міст, архітектурні споруди (державні, військові, цивільні, сакральні), а також пов'язані з ними твори монументального, декоративного, садово-паркового мистецтва, рукотворні ландшафти.

Тернопіль де-факто не має генерального плану розвитку та забудови, внаслідок чого постраждав образ центральної частини міста. Можливо, це пов'язано з тим, що Тернопіль не

потрапив до реєстру історичних центрів, складеному в 1946–1949 роках. Тогочасні критерії визначення історичного значення міст і сіл були нечіткими, а Тернопіль лежав у руїнах [14, с. 183]. Однак, у повоєнні роки, на чолі з архітектором В. Ніколаєвим, місто мало цілісне планування. Хоч деякі споруди і місця на той час безповоротно втрачено, як Старий Ринок, парафіяльний костел тощо. Деякі з часом вдалося відновити, щоправда у змінених умовах і частково зі зміненим статусом, як Старий парк і пагорб Унії, на місті якого насипано курган Слави. Тим не менше, місто розвивалося згідно з генеральним планом, останній із яких був затверджений у 1985 році. Як відзначив розробник генплану, тогочасний головний архітектор міста, Станіслав Калашник, уже в 2000-х роках, на його основі, із врахуванням змін техніко-економічних показників, розробили концепцію теперішнього розвитку міста. Тож, замість великих промислових об'єктів зараз "ростуть" торгові центри і т. ін. [12].

Таким чином, діюча концепція розвитку Тернополя, в силу різних обставин, не є логічним продовженням попередньої стратегії розвитку міста. Проблемою є також те, що генплан і правила забудови міста формально є, але вони не діють.

Серед пам'яток міста є лише окремі пам'ятки історії і культури національного значення. Тим не менше, стан їх бажає кращого. Всупереч усім нормам, із мовчазної згоди (чи з дозволу) місцевої влади і міського управління архітектури, до найстарішої будівлі міста – Старого замку, що почав споруджуватися у XVI ст., добудовано ресторан "Максім". Незаконних і неестетичних добудов зазнають і деякі сакральні пам'ятки історії і культури національного значення. Так, церква Різдва Христового зазнає незаконних добудов з боку її настоятелів. До стіни початку XVII століття прилаштовано пам'ятник митрополиту УАПЦ Василю Липківському. Замуровано давній вхід до храму і встановлено натомість пам'ятник жертвам голодомору 1932–1933 років. Хтось дозволяв добудовувати "пам'ятники" до стін початку XVII століття? Питання риторичне.

Проблемами у збереженні нечисленних пам'яток архітектури та містобудування Тернополя є такі чинники, як: невизначеність процедур із забезпечення охорони цих споруд; порушення заборони нового будівництва на встановлених законом територіях навколо пам'яток як зон охорони; неналежна поінформованість суспільства щодо майстрів, які проектували та зводили міські споруди; підготовка фахівців-реставраторів, які виконували б роботи за старими технологіями; нез'ясованість такої складової пам'ятки як відстань часу (вік), після якої споруда може вважатися пам'яткою; нехтування такою ознакою пам'ятки як її автентичність; спотворення фасадів пам'яток рекламними вівісками або частковою реконструкцією ("ремонт") під потреби офісних центрів тощо; відсутність чітких вимог до власників будинків щодо забезпечення збереження архітектурних об'єктів; надмірне захоплення ідеєю відбудови, відтворення зруйнованих пам'яток замість збереження існуючих; руйнування окремих пам'яток архітектури, які разом складають комплекс, що порушує значення історичної забудови; порушення новою висотною забудовою (не обов'язково набагато вищою – В. О.) у центрі міста норм, які формують силует міста, а це є невід'ємною складовою містоформуючого комплексу; несвоєчасне інформування громади міста про плани перспективної забудови, що свідчить про непрозорість або закритість вирішення містобудівних питань і порушення свободи слова [8, с. 200, 208–209].

Від себе можемо додати руйнування будівель і архітектурних комплексів деревами, яких свого часу насаджували в місті з метою "озеленення" у безпосередній близькості від пам'яток. А також, передача пам'яток сакральної архітектури національного значення релігійним громадам, настоятелі яких не розуміють значення пам'ятки, не мають належного уявлення про її стиль тощо. Унаслідок цього давні розписи покривають сучасним кічевим малярством або в іншому художньому стилі відносно самої споруди, куполи покривають неналежним матеріалом, зовні обштукатурюють і встановлюють євровікна і металочерепицю й інші новітні та дешеві матеріали, які нищать пам'ятку, а саму споруду ззовні оздоблюють різкими кольорами. Крім того, прилегло до пам'ятки територію "прикрашають" так, що порушують автентичний історико-культурний комплекс.

Тим часом, для внесення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України від Тернополя нових пропозицій не надходить. Немає що охороняти? Або це нічого не дає? До "Переліку пам'яток культурної спадщини", що не підлягають приватизації Тернопільською міською радою від міста Тернополя було внесено аж три об'єкти: келії монастиря домініканців, Замок Старий і будинок Міщанського братства. А чого б не внести у цей перелік низку адміністративних будинків кінця XIX – початку XX ст. (приміщення теперішніх банків, рацсу і т.д.), а також Старий парк, закладений ще у 1861 р., майже 150 років тому? Чому в переліку є келії монастиря домініканців, а домініканського костелу нема? Заборона приватизації пам'ятки стосується монастиря чи лише його келій? А тим часом, не таємниця, що монастир творить єдиний комплекс. Де у цьому переліку церкви Різдва і Христовоздвиженська (Здвиженська)? З активності настоятелів церков із забудови, на власний розсуд, прилеглої території складається враження, що вони уже приватизовані.

Для порівняння, чисельність таких об'єктів у деяких містечках Тернопільської області: у Збаражі – 13, у Кременці – 18, у Бережанах – 10. Таким чином, чисельність об'єктів культурної спадщини в Тернополі катастрофічно падає, і це засвідчує недбальство адміністративної і місцевої влад, їх некомпетентність і, можливо, корумпованість.

На тлі руйнування об'єктів культурної спадщини, гіперболізована увага місцевої і виконавчої влади у Тернополі досі звернена на спорудження меморіальних дощок і пам'ятників. Натомість, дошки, встановлені на стінах, спотворених ремонтами і невдалими вивісками, виглядають неорганічно.

Влада обмежується спорудженням пам'ятників особам, непов'язаним із історією міста, натомість споруджуються пам'ятники чи пам'ятні знаки виключно національним символам або кумирам своїх політичних чи релігійних вподобань. Складається враження, що гідними для вшанування є виключно героїчно-трагічні сторінки історії українського народу, які часто ніяк не пов'язані з Тернополем як містом: визвольна боротьба, репресії, депортації, голодомори. Вважаємо, що трагічні сторінки варто вшановувати лише ті, що мали стосунок до міста. Крім того, варто не забувати, що місто Тернополь/Тарнопіль/Таторол/Тернополь/Тернопіль було поліетнічним, полікультурним, поліконфесійним, таким воно було засноване, таким формувалося і зростало. Чимало тернополян є гордістю поляків, євреїв, німців, росіян. Також і події історії цих народів відбувалися в Тернополі і їх неможливо розділити за національною ознакою. Наприклад, події доби наполеонівських війн, Другої світової війни (зокрема, одна з найруйнівніших і найкрасивіших битва за Тернополь березня-квітня 1944 року). З іншого боку, як можна далі глорифікувати козацьку війну-революцію Хмельниччину, якщо вона принесла тогочасному Тернополю аж чотири руйнування і пограбування міста, винищення і взяття в рабство його населення тощо? Мабуть, слід змістити акценти у оцінках цих (та інших) подій у гуманітарну і містоцентричну площину: що ті чи інші події чи процеси минулого принесли Тернополю й тернополянам. Місцева історія, таким чином, може стати більш адекватним поглядом на минуле, аніж класична національна модель історичної свідомості.

Наразі ж, постатям пов'язаним власне із історією Тернополя напряду (уродженці, мешканці), залишаються в кращому випадку пам'ятні дошки. За винятком пам'ятника С. Крушельницькій та погрудь полеглих героїв штурму Тернополя 1944 р., офіцерів-червоноармійців, героїв Радянського Союзу, таких пам'ятників у місті більше нема.

Замість реконструювання й конструювання історичної, а через неї й соціальної свідомості городян Тернополя, у місті відбувається хаотичний процес. Доволі часто він немає жодного місцевого підґрунтя. Наочно це демонструє поширене останнім часом у місті встановлення скульптур з ініціативи бізнес-структур та політиків. Їхній стиль найбільше характеризує термін "кітч". Так, у Тернополі набуло поширення відверте наслідування існуючих у світі пам'ятників або створення "своїх" псевдо-пам'ятників. Серед таких монументів є споруди біля торгового центру "Атріум" (споруджений на місці названої зруйнованої пам'ятки місцевого значення по вул. Кардинала Йосифа Сліпого, 1). Це відверте наслідування і навіть плагіат чужих ідей, "скульптур", раніше споруджених у інших містах світу: "сантехніку" (аналогічні існують у містах Бердянськ в Україні, Братислава в Словаччині, російських Москві, Єкатеринбурзі і Омську тощо); "Людині-невидимці" у вигляді двох черевиків із неграмотним підписом, де неправильно подане прізвище автора роману "Невидимець" Г. Дж. Уеллса (Веллса), а саме "Г. Уельс", а також гіперреалістичний і у натуральну величину "пам'ятник" стільцю (в пам'ять про стілець, який шукав літературний персонаж О. Бендер). Автор цих споруд скульптор Дмитро Мулярчук.

Стало популярним й таке явище як відкриття скульптур політиками, за їх кошти, як "дар" місту. Вони відображають політичну орієнтацію замовника й встановлювача і є нічим іншим як формою політичної самореклами. До таких належать відкриті нещодавно на набережній Тернопільського ставу в парку ім. Т. Г. Шевченка, ковані скульптури "дереву" та "серцю". З нагоди останніх місцевих виборів 2010 р., одним із претендентів на посаду міського голови Тернополя відкрито ще один "пам'ятник" – "бджілці-трудівниці" (бульвар Шевченка, біля театру). Сім'я колишнього міського голови Тернополя встановила "пам'ятник" лелекам навпроти Старого замку, хоча більш логічно було б – біля пологового будинку, що розташовується за 50 метрів від споруди. Вважаємо, що на встановлення таких споруд у Тернополі слід ввести мораторій, а існуючі – демонтувати, оскільки вони псують обличчя міста, закріплюють й формують у тернополян простацьку негородянську свідомість.

Тим часом, справді високомистецькі скульптури, створені під час міжнародних симпозіумів-плєнерів декоративно-паркової скульптури "Медобори-89" і "Медобори-90", митцями із України, Росії, Казахстану, Бельгії і Австралії і встановлені у парках та скверах Тернополя до 450-річчя міста, зараз перебувають у занедбаному стані. Частина із них пропала безслідно, деякі частково

зруйновані, інші приховані від огляду або неналежно оберігаються. Адже статус тих пам'яток залишається нез'ясованим [14, с. 163–164].

У парках міста також відбувається спорудження дерев'яних хрестів, "капличок" на власний розсуд і без дозволів, групами релігійно-екзальтованих громадян. Вони не лише незаконно захоплюють територію комунальної власності, а й оздоблюють її своєю атрибутикою, демонструючи низький смак.

Загалом же, становище історичної свідомості у сучасному суспільстві та її збереження ілюструє концепція місць пам'яті французького історика П'єра Нори. Поняття пам'яті має фактично замінити суху традиційну історію – як більш живе і адекватне осмислення минулого. Місця пам'яті (фр. – lieux de mémoire), за П. Норою, є вузловими пунктами і опорною точкою спогадів. Такі місця підтримують пам'ять, допомагають у її змаганні із забуттям.

У сучасних суспільствах колективна пам'ять вмирає. Академічна історія витісняє традицію і пам'ять. Причинами цього явища вважаються насамперед глобалізація та пов'язані з нею демократизацією, масовою культурою та інформаційними технологіями. "Розширення світу" призводить до руйнування колишніх концепцій ідентичностей, що базуються на національній належності. Демократизація історії, атомізація і фрагментація історичної пам'яті роблять потребу вибору ідентичності, а значить і пам'яті справою виключно індивідуальною. Колективна пам'ять емансипує у собі соціальні пам'яті менших соціальних, національних груп та різних меншин. Замість старої національної ідентичності і її "усередненого"/узагальненого погляду на історію приходиться утвердження соціальних ідентичностей.

З метою закріплення в суспільстві певної концепції домінуючою пам'яті, пов'язаної з потребами національних держав, залишаються лише окремі специфічні місця, так звані місця пам'яті. Тут проявляється реакція на відмирання колективної пам'яті в суспільстві: чим менше вона діє в суспільстві, тим більше певні соціальні інститути, передусім, держава, намагаються її зберегти. Місця пам'яті виконують меморіальну функцію в культурі, що схильна забувати, дозволяють відчуті громадянам певні переживання, хоча б тимчасово відчуті приналежність до конкретної групи, до їх колективної ідентичності. Місцями пам'яті можуть бути як конкретні географічні пункти, так і музеї, архіви, цвинтарі, пам'ятники, святкування, історичні дати, назви вулиць, підручники тощо. П'єр Нора виділяє три види місць пам'яті: матеріальні, символічні і функціональні, що можуть переплітатися між собою.

Місце пам'яті у всіх значеннях цього слова охоплює діапазон від найбільш матеріального й конкретного, географічно визначеного об'єкта до об'єкта найбільш абстрактного й інтелектуально сконструйованого. Тобто, місцем пам'яті може бути конкретне географічне місце, пов'язане з певною подією, але також і пам'ятник, музей, архів, символ, художній твір, певна інституція чи сама історична подія – все, що є феноменами колективної пам'яті. Об'єкт стає місцем пам'яті, коли уникає забуття (меморіальна дошка, згадка в мас-медіа), коли він викликає емоцію в певній спільноті.

Для того, щоб конкретне місце стало місцем пам'яті, недостатньо лише наукової бази або потенціалу самого місця, потрібно, щоб об'єктом зацікавилися і взяли під охорону певні соціальні групи: релігійні громади, національні меншини і т.д. За П. Нора, тільки національна держава здатна дозволити собі великомасштабне управління і підтримку місць пам'яті з метою сформулювати певної ідеології в громадянстві (яскравим прикладом цього є Франція) [11].

Ця концепція торкається не лише долі окремих особистостей, а феномени колективної пам'яті (соціальні рамки пам'яті). Колективна пам'ять, згідно з автором, який запропонував це поняття, французького соціолога Моріса Гальбвакса, не є механічною здатністю реєстрування спостережуваних явищ, а спирається на реконструкцію минулого через осіб, що пам'ятають. Спільнота, до якої належить особа, дає їй певні рамки, в які ця особа поміщає факти, що вона пам'ятає [17].

Зваживши названі підходи, задля збереження історичної пам'яті і обличчя міста слід задіяти весь арсенал засобів щодо створення в Тернополя місць пам'яті абсолютно різних ґатунків. Це має супроводжуватися і збереженням й відновленням пам'яток, або просто споруд у їх автентичному вигляді задля збереження історичного і культурного обличчя міста.

Специфікою Тернополя є те, що справді старовинних пам'яток, віком понад 100 і більше років, у місті залишилося небагато. Тому, варто прирівняти до пам'яток культурної спадщини (національного значення) й місцеві пам'ятки, а їх перелік розширити. Адже навіть не усі будівлі, що хронологічно підпадають під цей перелік, у ньому зараз є. Загалом, вони складають 206, але частина із них уже знищена. Ті, що не входять до списку, можуть бути втрачені будь-коли. Вважаємо, що будь-які будівлі віком понад 70 років повинні бути збережені, оскільки вони відображають неповторну ауру міста, загалом втрачену після 1944 року, особливо в останні роки.

Цьому перешкоджає проблема руйнування і спотворення пам'яток архітектури і містобудування місцевого значення, а також і пам'яток історичного місцевого значення, що спостерігаємо у останні роки. Зупинимося на окремих фактах. У 2000 році було споруджено будинок євростудій економічного університету на бульварі Т. Шевченка, 8, а перед тим на цьому місці знесено будинок колишньої "Просвіти". Знесена будівля із двома наступними будинками складала комплекс із трьох будинків українських товариств, у яких зосереджувалося громадсько-культурне життя міжвоєнного Тернополя. Це були єдині будівлі, що належали українській громаді міста того часу по вул. Міцкевича. Таким чином, зруйновано історичну споруду, пов'язану із десятками видатних історичних осіб національного і сотнями осіб місцевого масштабу. І хоч нова будівля євростудій визначається окремими авторитетами від архітектури як вдала, її спорудження призвело до руйнування будинку першої половини ХХ століття, відповідно й до порушення архітектурного ансамблю бульвару Шевченка.

Знесено під виглядом "реконструкції" колишній житловий будинок по вул. Кардинала Йосифа Сліпого, 1. Будинок було споруджено у 1894 році, зруйновано у 2008 році. У Державному реєстрі нерухомих пам'яток України (пам'ятки містобудування і архітектури місцевого значення) цей будинок мав охоронний номер 285 [4].

До комплексу житлових будинків початку ХХ ст. на вул. Гетьмана Сагайдачного вже у 2000-х роках добудовано мансарди, фактично надбудовано ще один поверх. Мансарди добудовано й до комплексу будинків колишнього поштового відомства 1910 р. (вул. Чорновола, 1). Прибудовами знищено й ансамбль будинків по вул. Валовій "Три близнюки". У 2000-х роках видозмінений і будинок колишнього Руського банку або "палацу Чосновського") спорудженого у 1906 р. (тепер – державне казначейство). Низка будинків, зокрема на вул. І. Франка, некоректно відремонтовано уже в поточному році. Усі зазначені факти стосуються пам'яток місцевого значення [4].

Добудови мансард, поверхів, перебудови здійснюються щодо місцевих пам'яток на вулицях М. Коперника, І. Франка та інших. Капличка, споруджена у міжвоєнний період на розі вулиць Шевченка, Уєйського і Ленартовича (тепер, ріг вулиць М. Пирогова і М. Гоголя), простоявши радянські часи, зазнала спотворення уже за останній рік – зокрема її покрито дахом із синьої металочерепиці, що радше наближає вигляд пам'ятки до новітньої торгової точки, а нещодавно до цієї, початково римо-католицької, каплиці долаштовано неорганічні куполи.

Поряд із пам'ятками архітектури і містобудування місцевого значення ХІХ – початку ХХ ст. споруджують новітні, переважно торгові й офісні центри, порушуючи цілісність вулиць, кварталів, архітектурних комплексів, просто заступаючи старі будинки. Так, поміж будівель кінця ХІХ – початку ХХ ст. на розі вулиць І. Франка, С. Качали і Родини Барвінських споруджено адмінбудинок із житловими приміщеннями (2000, архітектор Б. Гром'як). Він затуляє навіть сусідній будинок на бульварі Т. Шевченка, 1. Таким чином, порушено місцевий історико-культурний ландшафт. Впритул до будинку із написами "1911" на розі вулиць князя Острозького і митрополита Шептицького зведено торговий комплекс. Такі ж будівлі зводять на вулицях В. Чорновола і Б. Хмельницького та інших. У 2010 р., за ініціативи попередньої місцевої влади, відбулося облицювання Театральної площі Тернополя. Однак, саму серцевину міста, поміж старих будівель кінця ХІХ – початку ХХ ст. (готель "Подільський", тепер "Україна" чи ресторан "Полонія", низка будівель бульвару Т. Шевченка і вул. М. Грушевського) покрито дешевою різнокольоровою плиткою. Так, зміщено акцент із давніх пам'яток (і двох скверів) на саму "кольорову" площу.

Таким чином, незаконних і просто неестетичних добудов і забудов зазнала центральна частина міста. Схоже відбувається і на Новому світі.

Узагальнивши факти, зазначимо, що у 2000-х роках відбувається друга свідомо велика хвиля руйнувань і спотворень міста. Після битви за Тернопіль 1944 р. і його відбудови, коли не відновили низку старих будівель, наприкінці 1950-х – початку 1960-х років, у місті свідомо знищено парафіяльний неоготичний (з елементами сецесії) собор Теодора Тальовського, монастирську Успенську церкву і низку інших будівель. Теперішня хвиля руйнувань, що супроводжується особливо нахабною забудовою, добудовами і спотвореннями історичної частини міста, до невпізнання міняє обличчя Тернополя.

Особливе нахабство сучасних фірм-забудовників міста торкнулося його старої, історичної, частини (центр, Новий світ). Якщо у мікрорайонах, що забудовувалися упродовж 1960–1980-х років це виправдано, адже місто розширюється, а його населення зростає, то було б об'єктивно обмежити цинічні спотворення залишків історичного образу Тернополя до середини ХХ ст. Показово, що роль обслуговувача інтересів будівельних фірм взяла на себе частина тернопільських архітекторів, які для виправдання навіть запровадили назву "тернопільський архітектурний стиль" на позначення своїх творінь.

"Стиль" відзначається надмірним використанням округлих форм, конусних та інших башточок із прапорцями на житлових будинках. При цьому використовуються надмірно яскраві кольори. Такі будинки більше нагадують дитячі майданчики, диснейленд тощо. Для офісних приміщень чи торгових центрів характерна більш масивна забудова із використанням псевдо-конструктивізму, геометричними надмірностями, псевдо-класичні скульптури на фасадах, надмірне захоплення гранітною плиткою для облицювання стін, металочерепиці, металопластикових євровікон. Це різко контрастує із залишками старої забудови. Серед таких творців так званого "нового тернопільського стилю" місцеві архітектор Б. Гром'як, йому належить абсолютна першість та інші.

Такий стиль мав би право на існування у новіших районах. У історичній же частині міста такі будівлі споруджуються поміж старою забудовою, закривають її, часто переважаючи висотою, зміщують акценти, профанують вигляд вулиць і загальний образ міста. Образ історичної частини Тернополя як провінційного окружного міста часів Австрійської імперії і воєводського центру Польщі між двома світовими війнами представляє історичну цінність. Культурну (зокрема архітектурно-містобудівну) цінність зберігає стара частина міста. Це не лише поодинокі пам'ятки, ув тому числі й перебудовані XVI–XVIII століть, яких залишилися одиниці. Це не лише сакральні споруди. Ще більш актуальним є збереження і ретельна реставрація із поверненням первісного вигляду будівель XIX – початку XX століть із стилями модерну, зокрема еkleктизму й історизму (як їх варіанти неороманський стиль, неоренесанс, неоготика та інші), віденської та львівської сецесії 1890–1920-х років як частини загальноєвропейського стилю ар-нуво, конструктивізму (функціоналізму) тощо. Такий образ міста зараз значно спрофанований, порушений і активними темпами доруйнується.

Складається враження, що місто не тільки де-факто немає єдиного генерального плану, а й що архітектори втратили свою кваліфікацію, а керівництво міської архітектури просто дає дозволи на спорудження будинків будівельним компаніям, нехтуючи елементарними правилами забудови – парки, відстані між будинками, дитячі майданчики, вирубка дерев тощо.

Щодо окремих пам'яток місцевого значення уже піднімалося питання приватизації. А це означатиме, що такі об'єкти ми можемо остаточно втратити. Про це свідчить теперішня реальність.

Меморіальними місцями, які виконують більшу історико-культурну роль природно мали б стати давні тернопільські цвинтарі, яких усього залишилося два. Інші місця колишніх поховань (вул. Святоіванська, тепер М. Грушевського, пл. Перемоги, бульв. Шевченка, вул. кн. Острозького у районі церкви Успіння Пресвятої Богородиці "на рогатці", і старий іудейський цвинтар на тій же вулиці) не збереглися, переважно були свідомо знесені у XX ст.

Наостанок зазначимо, що розквіт нової історичної свідомості (пам'яті), за П. Нора, має такі важливі наслідки. Перший полягає у більш інтенсивному використанні минулого – політичному, туристичному, комерційному. Це може проявлятися в різкому підйомі меморіальних заходів абсолютно різноманітного характеру. Це розмаїття має довести, що минуле втратило єдиний сенс і що сучасність, наділена історичною самосвідомістю, неминуче узаконює множинність можливих версій минулого. По-друге, нова організація історичної пам'яті полягає в тому, що в історика відбирається його традиційна монополія на інтерпретацію минулого. У світі, де існували колективна історія та індивідуальна пам'ять, саме історик мав право виняткового контролю над минулим. Тепер він втрачає цей привілей.

Таким чином, допоки нова українська політична нація у своєму багатоманітті формує спільний націотворчий погляд на свою історію, місцева історія може бути могутнім чинником цього процесу. Конструювання нової історичної свідомості, пам'яті, тернопільського соціуму, разом із формуванням свідомості тернополян (як громадян міста) є необхідною умовою гармонії минулого і сьогодення. Раніше минуле було проекцією погляду на майбутнє. Тому, залежно від устремлень суспільства, існувало уявлення що саме із минулого слід зберігати у своїй пам'яті, а що відкинути. А оскільки у сучасному світі майбутнє є все більш невизначене, це змушує суспільство дивитися на своє минуле як на пам'ять, а не як на неминуче препаровану історію. А пам'ять вимагає збереження якомога більшої кількості і різноманіття слідів минулого і належного до них ставлення.

Список використаних джерел

1. Бойцун Л. Ім'я Лучаківського на карті міста / Л. Бойцун // *І: незалежний культурологічний часопис*. – 2010. – № 63. – С. 236–239.
2. Бойцун Л. Тернопіль у плині літ. Історико-красназавчі замальовки / Л. Бойцун. – Тернопіль: Джура, 2003. – 392 с.
3. Гулько Я. Де поділася вулиця Тарновського? / Я. Гулько // *Тернопіль вечірній*. – 1993. – 22 вересня. – С. 3.
4. Державний реєстр нерухомих пам'яток України (пам'ятки містобудування і архітектури місцевого значення). – Тернопільська область: м. Тернопіль.
5. Дроздов О. До 750-річчя Львова: місто-феномен, місто-легенда, місто-жертва / О. Дроздов // *Дзеркало тижня*. – 30 вересня – 6 жовтня 2006. – № 37 (616). – Режим доступу: <http://www.dt.ua/3000/3760/54622>.
6. Дуда І. М. Тернопіль. 1540–1944. Історико-краєзнавча хроніка. Частина I. / І. Дуда. – Тернопіль: Навчальна книга–Богдан, 2010. – 296 с.
7. Історія міст і сіл УРСР: В 26 тт. – Т. XIX: Тернопільська область / Нечай С. П. (голова редкол.). – Київ: Інститут

історії АН УРСР, 1973. – 640 с. 8. Катаргіна Т. І. Проблеми збереження пам'яток архітектури та містобудування / Т. І. Катаргіна // Проблеми збереження історико-культурної спадщини Києва / Відп. редактор Горбик В. О. – К.: Інститут історії України, 2009. – С. 200–236. 9. Кривенко О., Павлів В. Енциклопедія нашого українознавства. – Вид. 2-ге, випр. і доп. – К.: Дух і літера, 2003. – 140 с. 10. Місце пам'яті // Вікіпедія: Вільна енциклопедія. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Місце_пам'яті. 11. Нора П. Всемирное торжество памяти / П. Нора // Неприкосновенный запас. – 2005. – № 2–3(40–41). – Режим доступу: <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/nora22.html>. 12. Погоріла І. Про плюси й мінуси в забудові Тернополя розповідає його колишній головний архітектор [інтерв'ю з С. Калашником] / І. Погоріла // 20 хвилин. – 2009. – 15 жовтня. – Режим доступу: <http://te.20minut.ua/news/159912>. 13. Рябчук М. Де ви, професоре Рудницький? / М. Рябчук // Gazeta.ua. – 25.03.2007 16:36:37. – Режим доступу: <http://gazeta.ua/index.php?id=155165>. 14. Тернопіль / Тарнополь: історія міста / Петровський О., Гаврилюк О., Окаринський В., Крочак І. – Тернопіль: Астон, 2010. – 216 с.: іл. 15. Тернопільська міська рада. Новини: 27-11-2009. – Режим доступу: <http://www.rada.te.ua/news/view/2022>. 16. Тернопільський Енциклопедичний Словник (ТЕС). – Тернопіль: ВАТ ТВПК "Збруч", 2003–2008. – ТТ. 1–3: 2003. – Т. 1. А–К; 2005. – Т. 2. К–О; 2008. – Т. 3. П–Я. 16. Хальбвакс М. Коллективная и историческая память / М. Хальбвакс // Неприкосновенный запас. – 2005. – №2–3(40–41). – Режим доступу: <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/ha2.html>. 18. Dzied. (Dziedzicki) Ludwik. Tarnopol / Ludwik Dziedzicki // Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, pod red. B. Chlebowskiego i W. Walewskiego. Tom XII. Zeszyt 135. – Warszawa, 1892. – S. 187–194. 19. Leniek Jan. Przywileje królów i właścicieli miasta Tarnopola, znajdujące się w archiwum miejskiem / Jan Leniek // I. Rocznik Kółka Naukowego Tarnopolskiego za rok 1892. – Tarnopol, 1892. – S. 14–65. 20. Olsson E. East, West and What Next? Formations of Identity among Young People in Post-Soviet Lviv / E. Olsson, E. Havrylyuk-Narvselius. – Stockholm: Sodertorns hogskola, 2003. – 110 p.

Volodymyr Okaryns'kyj

PROBLEM OF MAINTENANCE OF HISTORICAL MEMORY IN CONSCIOUSNESS OF HABITANTS OF CITY OF TERNOPIL: PAST AND MODERN

The state of historical consciousness of habitants of city of Ternopil, both ordinary citizens and public persons, businesses, press, researchers of a particular region, organs of power and local self-government in relation to knowledge and honouring of history of the city, maintenance of his unique historical and cultural character is examined in the debatable article.

Key words: Ternopil, public consciousness, history, historical and cultural heritage, spaces of memory.

Владимир Окаринский

ПРОБЛЕМА СОХРАНЕНИЯ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПАМЯТИ В СОЗНАНИИ ЖИТЕЛЕЙ ГОРОДА ТЕРНОПОЛЯ: ПРОШЛОЕ И СОВРЕМЕННОСТЬ

В дискуссионной статье рассматривается состояние исторического сознания жителей города Тернополя, как обычных граждан, так и публичных персон, бизнес-структур, прессы, краеведов, органов власти и местного самоуправления относительно знания и почитания истории своего города, сохранения его неповторимого историко-культурного облика.

Ключевые слова: Тернополь, общественное сознание, история, историко-культурное наследие, места памяти.